

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 330.341.4

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ СКЛАДНИК ПОНЯТТЯ «СТАЛИЙ РОЗВИТОК»

ECOLOGICAL AND ECONOMIC COMPONENT OF THE CONCEPT “SUSTAINABLE DEVELOPMENT”

Макарова В.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики,
аналізу господарської діяльності та маркетингу,
Сумський національний аграрний університет

Makarova Victoria

Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Statistics, Analysis and Marketing,
Sumy National Agrarian University

У статті досліджено проблематику вживання та тлумачення лексичних одиниць понятійної конструкції «сталий розвиток» та проаналізовано їх семантичну сполучуваність за контекстом змістовної пов'язаності й логічної послідовності. Систематизовано погляди сучасних вітчизняних та закордонних авторів щодо напрямів уживання поняття «сталий розвиток», а також зосереджено увагу на аспекті його застосування у сфері сільськогосподарського землекористування. Представлено обґрунтовані висновки щодо уточнення дефініції «сталий розвиток» в аспекті аргументованої доцільності її застосування у специфічних сферах наукових знань. Такий підхід сприятиме не тільки більш глибокому розумінню досліджуваної проблеми, а й надасть використовуваному в текстовому матеріалі поняттю більшої точності та об'єктивності.

Ключові слова: сталий розвиток, природокористування, екологічний складник, сільськогосподарське землекористування, природно-ресурсний потенціал.

В статье исследована проблематика применения и толкования лексических единиц понятийной конструкции «устойчивое развитие» и проанализирована их семантическая сочетаемость в контексте содержательной связанности и логической последовательности. Систематизированы взгляды современных отечественных и зарубежных авторов в направлении употребления понятия «устойчивое развитие», а также сосредоточено внимание на аспекте его применения в сфере сельскохозяйственного землепользования. Представлены обоснованные выводы относительно уточнения дефиниции «устойчивое развитие» в аспекте аргументированной целесообразности ее применения в специфических областях научных знаний. Такой подход будет способствовать не только более глубокому пониманию исследуемой проблемы, но и придаст используемому в текстовом материале понятию большую точность и объективность.

Ключевые слова: устойчивое развитие, природопользование, экологическая составляющая, сельскохозяйственное землепользование, природно-ресурсный потенциал.

The sustainable use of land involves the formation of a system of relations of social development, in which provide the optimal balance between economic growth, normalization of the quality state of land resources, satisfaction of the material and spiritual needs of present and future generations. The issue of sustainable development have to reflect in regional and local policies. In agriculture and on rural areas, measures to overcome this problem should be pursued in the areas of conservation of natural resources, in particular land, in the proper state, effective transformation and use of resources and means, and equal access to them. The problem of sustainable development has a

planetary scale and focuses not only on the use of natural resources, but also on the stability of the world ecosystem. The study of various aspects of sustainable development considered, based on the understanding of the concept of "sustainable development". The article is devoted to the study of the essence of the definition of sustainable development. Namely, the ecological and economic significance of this concept. The subject of this study is because the term sustainable development used not only in the context of nature management and environmental protection, but also practically in all spheres of human activity. This definition is not Ukrainian, but borrowed from English. When translating, there are some difficulties with its use. Certain circles of scientists limit this concept to the level of the enterprise or a certain territory. Other scientists consider sustainable development, including environmental safety. Therefore, this study aims to generalize all existing approaches to the definition of the concept of sustainable development and to justify the definition of sustainable development in the context of agricultural land use. Formation of a new philosophy and methodology of sustainable land use opens the possibility of using its results not only for the effective regulation of land relations, but also the organization of protection and rational use of land, the definition and justification of the system of economic and organizational and economic measures to restore their productivity.

Key words: *sustainable development, nature management, ecological component, agricultural land use, natural resource potential.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Однією з термінологічних проблем наукових текстів є залучення понятійних висловів з інших мов, а так само уведення до нетипових категоріальних визначень загальноживаних мовних лексем. Таке не завжди помірковане «перетягування» сучасних виразів, а то й навіть поєднання зовсім алогічних термінів може призводити до необ'єктивної інтерпретації відстежуваної події або досліджуваного явища та формування некоректних висновків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. До визначення лексико-семантичної змістовності словосполучення «сталий розвиток» залучалися вчені з різних наукових напрямів. У діапазоні поданої статті слід відзначити наукові праці З.В. Герасимчук [5], Л.С. Гринів [6], В.П. Кухар [7], Л.Г. Мельника [8], О.В. Шубравської [9], М.Г. Шульського [13] та ін. За змістом наведених доробок науковці розкривають природу, сутність, структуру економічної категорії та обґрунтовують доцільність, а іноді й недоречність заведення офіційно прийнятої лексики до текстів наукових розвідок. Тим часом залишається недостатньо дослідженою проблема сполучуваності лексичних частин еколого-економічної понятійної конструкції «сталий розвиток» в аспекті її застосування у сфері сільськогосподарського землекористування.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Для уточнення поняття «сталий розвиток» у контексті його застосування у різних сферах дослідження економічних трансформацій постає завдання дослідження та аналізу істотних суперечностей його складових частин і визначення сталого розвитку у сфері сільськогосподарського землекористування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Будь-яке наукове дослідження лише тоді матиме повноцінне теоретичне або практичне значення, коли його планування

передбачатиме окреслення актуальної мети, формування досконалих методологічних підходів, коригування тематичного понятійно-категоріального апарату. Точність (коректність) характеристик і понять є важливим елементом досліджень, оскільки за дії тенденцій, притаманних відповідним ситуаціям (умовам), належно до них мають визнаватися й нормалізовані узагальнення. У наданій площині дослідження змістовно-логічної сутності дефініції «сталий розвиток» передбачає можливість дослідити формат та структуру представленої категорії за її подальшої адаптації до безпосереднього предмета наукових пошуків.

Метою сталого розвитку є очікуване економічне зростання за умов збереження природно-ресурсного потенціалу для нинішніх і майбутніх поколінь у масштабному просторово-часовому сприйнятті накресленого світовою спільнотою глобального завдання. Приведені в наукових публікаціях понятійні конструкції «сталий розвиток» розкривають нагальну співвідносність екологічного та економічного, природного і суспільного, ресурсного та виробничого, витратного й прибуткового (табл. 1).

Досліджуючи наданий у табл. 1 комплекс визначень понятійної конструкції «сталий розвиток», варто відзначити, що: 1) приведені тлумачення не враховують єдино прийнятний напрям траєкторії змін, тоді як наявний розвиток може мати як прогресивний, так і регресивний вектор перетворень; 2) звуження глобальної за своєю сутністю категорії до обмежених рамок окремо взятого підприємства або відокремленої території понижує його загальнопланетарне значення для існування усієї людської цивілізації; 3) зведення екологічної компоненти до узагальнюючих категорій «довкілля» або «навколишнє середовище» нівелює значення земельного ресурсу як базової основи життєдіяльності людини.

Визнаючи діалектичний метод сходження від конкретного до абстрактного і навпаки, є доречним диференціювати інтегрований понятійний конструкт «сталий розвиток» на окремі лек-

Таблиця 1

Порівняльний комплекс визначень понятійної конструкції «сталий розвиток»

Автор	Змістовна сутність визначення
<i>За матеріалами міжнародних організацій</i>	
Доповідь Міжнародної комісії з навк. середовища та розвитку ООН [1]	Сталий розвиток – такий розвиток, що задовольняє потреби нинішніх поколінь, не ставлячи під загрозу можливість наступних поколінь задовольняти свої власні потреби.
Документ ООН «Порядок денний на XXI ст.» [2]	Сталий розвиток – це модель руху людства вперед, за якої досягається задоволення потреб нинішнього покоління людей без позбавлення такої можливості майбутніх поколінь.
<i>У розумінні зарубіжних авторів</i>	
Г. Дейлі [3, с. 200]	Сталий розвиток – розвиток без зростання економіки понад розмір, що перебуває в межах спроможності довкілля.
Д. Макміллан [4, с. 1511]	Сталий розвиток – розвиток, за якого суспільство споживає не більше природних ресурсів, аніж ті можуть бути відновлені.
<i>У трактуванні вітчизняних учених</i>	
З.В. Герасимчук [5, с. 28]	Сталий розвиток – процес забезпечення функціонування територіальної системи із заданими параметрами в певних умовах протягом необхідного проміжку часу, що веде до гармонізації чинників виробництва та поліпшення якості життя сучасних і наступних поколінь за умови збереження та відтворення цілісності навколишнього середовища.
Л.С. Гринів [6, с. 54–63]	Сталий розвиток – це режим стабільного функціонування еколого-економічної системи через реалізацію усвідомленої ноосферної концепції.
В.П. Кухар [7, с. 120–132]	Сталий розвиток – це розвиток, що самопідтримується, це ідеологія розумної й обґрунтованої діяльності людини, яка живе у злагоді з природою та створює умови для кращого життя собі і наступним поколінням.
Л.Г. Мельник [8, с. 413]	Сталий розвиток – перманентне відтворення стану гомеостазу (динамічної рівноваги) з періодичною зміною його рівня, за якого відбувається постійне розв'язання суперечностей між внутрішніми компонентами системи, а зміна параметрів біосфери не виходила за межі катастрофічних (фатальних) для системи трансформацій.
О.В. Шубравська [9, с. 36]	Сталий розвиток – це узгоджений розвиток економічних та соціальних процесів у поєднанні з природним середовищем.

Джерело: складено на основі матеріалів наукових видань.

сичні одиниці, що його утворюють, та провести їх аналіз відповідно до наявного словникового ресурсу. Отже, термін «сталий» позначає такий стан системи, який не змінюється, зберігає однакову форму й величину, той самий склад, розміри та структурну побудову.

Разом із цим спеціальна наукова література визначає «розвиток» як певною мірою законмірну, спрямовану, не маючу зворотної дії зміну матеріальних чи-то абстрактних об'єктів [10, с. 174; 11, с. 33], а теорія еколого-економічного розвитку визнає не тільки структурні, інноваційні, технологічні зміни, а й поступовий вплив ринкових відносин, тиск суперечливих інтересів суб'єктів економічної діяльності, існування різноманіття економіко-правових моделей господарювання, наявність передислокації людського капіталу, посилення процесу коеволюції як паралельної адаптації природи, виробництва та соціуму [12, с. 118].

Отже, визначення «сталий розвиток» не є абсолютно точним. У наведеному тлумаченні озвучено лексему доречно визнавати як такий розвиток, на траєкторію проходження якого впливають суб'єктивні чинники антропоген-

ного походження, у відношенні до прояву яких можуть бути встановлені регуляторні обмеження дії суб'єктів господарювання. Подібної думки додержується й М.Г. Шульський, коли робить наголос на тому, що використання терміна «сталий розвиток» не завжди є виправданим, об'єктивним і справедливим [13, с. 80], адже як у сферах людських відносин, так і поза ними ніщо й ніколи не було сталим. У статусі ремарки вчений підсумовує: якщо стверджувати, що розвиток є сталим, то це не є розвиток, а коли визнавати розвиток як прогрес, то він ніяк не може бути сталим. Поданий алогізм, на думку А.Д. Криворака, може пояснюватися не стільки некомпетентністю його авторів, скільки відсутністю загально визнаної лексеми [14, с. 26]. Такий висновок є нагальним, оскільки категорія «розвиток», згідно зі словниковим ресурсом, позначає стохастичний нелінійний процес, за результатом якого відбувається зміна чогось, перехід від одного якісного стану до іншого. Вочевидь, розвиток являє собою хаотичний рух елементів соціальної системи, який необхідно обмежувати та впорядковувати за мети досягнення резуль-

татів, очікуваних публічним загалом. Отже, є цілковито справедливою думка Л.Г. Мельника стосовно того, що розвиток можливий тільки за умови постійного виходу системи з рівноважного стану [8, с. 413].

Із філологічного погляду сталий – це такий, який є усталеним, тобто таким, що вже стався або відбувся і сьогодні існує у набутій формі. За такого формату сталими мають бути існування, господарювання, землекористування тощо. Натомість розвиток – це форма руху в просторі та часі, під час якого щось іще розвивається, змінюється, перетворюється, тобто переходить з одного якісного стану до іншого, більш прогресивного. Даний процес, як правило, не може бути призупиненим, але за наявних умов підпадає під часткове коригування. У такий спосіб розвиток стає організованим, спрямованим, упорядкованим.

В англомовній науковій лексичній одиниці має місце термін *sustainable development*, який в українській дослідницькій літературі перекладається як «сталій розвиток». Між тим сьогодні існує чимало системних напрацювань, у яких вчені визнають недостатньо об'єктивний (однозначний) переклад англомовного конструкту. Так, лексична одиниця *sustainable* може у відмінних модифікаціях набути переклад «витривалий», «неперервний», «збалансований», «гармонійний», «підтримуючий» «життєздатний», «непіддатливий», «саморегульований» та ін. [15, с. 705–706]. Під кутом сполучуваності наведених дефініцій з англійським терміном *development*, що перекладається на українську як поступ, зростання, поліпшення, розширення, вдосконалення, розвиток, еволюція, прогрес, виникає наявний дисонанс. Таке має місце через лінгвістичну незбіжність, адже поняття *sustainable* складене з двох частин: *sustain* – витримувати, підтримувати, запобігати перериванню чи загасанню та *able* – мати здатність відносно чогось, що об'єктивно утворюють різні за своїм змістом словосполучення.

У ході наукових дискусій учені висувують оригінальні пропозиції з приводу уточнення понятійної конструкції «сталій розвиток», що у той або інший спосіб відповідає тематиці та вмісту їхніх наукових досліджень. Виходячи з необхідності позначення певного стану досліджуваної системи, який підтримується протягом достатньо тривалого проміжку часу, значна когорта науковців використовує у текстах лексему «стійкий розвиток», що є сприйняттям суспільного прогресу як спроможності подолати дисбаланс соціальної динаміки, запобігти кричущим диспропорціям, що за сучасних умов загрожують існуванню людства. Ознаками такої стійкості є життєспроможність суспільства та його здатність підтримувати розвиток, за якого уявляється можливість досягнення узгодженості основних чинників еволюції людини, суспільства та природи.

Термін «стійкий» у відношенні до дефініції «розвиток» є більш прийнятним лексичним форматом, аніж категорія «сталій», оскільки стійкий – це, перш за все, стабільний, узвичаєний, збалансований, адаптований, урегульований, себто такий, що є не чимось набутиим, а динамічно прогресуючим у позитивному середовищі.

Ситуації, які пов'язані з відхиленнями системи від її збалансованого стану, характеризуються масивом потенційних ризиків, кожен з яких визнає імовірність, періодичність і наслідки виникнення вкрай небезпечних для системи (з погляду її стійкості) трансформаційних збоїв, порушень чи відхилень. Наявність значної кількості взаємозв'язків між елементами будь-якої діючої та динамічно оновлюваної системи є загрозливим чинником підвищення її вразливості до дії ендегенних і екзогенних факторів та зменшення здатності такої системи до адаптування й відновлення. Отже, існуючий у поточний проміжок часу масив тих чи інших зв'язків, відносин чи інтересів у системі зумовлює ступінь її гармонійності, врівноваженості й стійкості. Між тим стійкість є таким критерієм, що може відноситися як до системи у цілому, так і до її підсистем або елементів, які координують певні явища, процеси, дії, домовленості тощо.

Проблема знаходження об'єктивного визначення нагальної форми розвитку суспільства займає політиків, науковців, практиків багатьох європейських держав. Зокрема, О.Б. Ватченко та В.М. Льченко приводять еквіваленти *sustainable development* (табл. 2), які набули свого прояву у дослідницьких і ділових текстах різних країн світу [16, с. 65].

Проте Е.Г. Балюта зазначає, що еколого-економічна понятійна конструкція *sustainable development* не отримала об'єктивного тлумачення як із боку перекладачів та науковців країн, які залучили даний термін, так і з боку фахівців у сфері екології США, країни, яка, зрештою, й винайшла це словосполучення для позначення нової парадигми розвитку кожної окремої країни зокрема та світової спільноти взагалі [17, с. 5].

Водночас поряд із терміном *sustainable development* у роботах зарубіжних і вітчизняних дослідників знаходять місце фразеологічні похідні наданої дефініції, що мають явну екологічну націленість: *environmental sustainability* – екологічна стійкість; *sustainable earth* – стійкість біосфери Землі; *ecological sustainability* – екологічна достатність ресурсів; *sustained yield* – відтворюваність необхідних для життя ресурсів; *sustain life* – підтримуючий життя режим.

Особливого значення мовне утворення «розвиток, що підтримує життя» має у відношенні до земельного потенціалу як до основи життєдіяльності кожного без винятку члена всесвітнього загалу. Сьогодні все більше націй приходять до того висновку, що безапеляційна гонитва за сьогочасним економічним достатком у кінцевому підсумку обернеться деструкційним занепадом

Таблиця 2

Еквіваленти терміна *sustainable development* у різних країнах світу

Країна	Термін	Переклад
Італія	sviluppo sostenibile	Розвиток, що має підтримку
Франція	developmen durable	Довгостроковий розвиток
Норвегія	sterk vekst	Міцний розвиток
Японія	jizoki-tekina kaihatsu	Тривалий розвиток
Німеччина	nachhaltige entwicklung	Довгочасний розвиток
Швеція	en stadig utveckling	Стійкий розвиток

природно-ресурсного складника як невикористованого, невідновлюваного елемента у ланцюзі відтворення людської цивілізації

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Оскільки понятійна конструкція «сталий розвиток» є сьогодні задіяною у політичних, наукових, навчальних текстах, її необхідно пояснювати й уточнювати за того чи іншого контексту використання. Такий підхід сприятиме не лише більш глибокому розумінню досліджуваної проблеми, а й надасть використовуваному в текстовому матеріалі поняттю більшої точності та об'єктивності.

Таким чином, за відношення до сільськогосподарського землекористування термін

sustainable development може тлумачитися як таке динамічно-еволюційне функціонування земельного ресурсу в сільському господарстві, за статусом якого аграрний потенціал залишається придатним задовольняти життєво наявні потреби не лише нинішніх, а й наступних поколінь за умови обмеження антропогенного впливу суспільства на продуктивні властивості природного ресурсу. У такому разі передбачуваний розвиток цивілізації має об'єктивні можливості стати саме таким розвитком, який підтримуватиме життя людських генерацій за умови природного унеможливлення будь-якого розширення площ земельного ресурсу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. The report "Our Common Future" of the International Commission on Environment and Development, 1987. URL: <http://www.un.org/documents/ga/res/42/ares42-187.htm>. (дата звернення: 01.05.2019).
2. Рамковий документ ООН «Порядок денний на XXI століття», 1992. URL: <http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/836/55/PDF/N9283655.pdf>. (дата звернення: 26.04.2019).
3. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку / пер. з англ. Київ : Інтелсфера, 2002. 312 с.
4. Macmillan English Dictionary for advanced learners (Second Edition). International Student Edition. Text @ Asc Black Publishers Ltd, 2007.
5. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: теорія, методологія, практика : монографія. Луцьк : Надстир'я, 2008. 528 с.
6. Гринів Л.С. Концептуальні засади просторової парадигми екологічно збалансованої економіки. *Регіональна економіка*. 2012. № 4. С. 54–63.
7. Кухар В.П. До питання переходу України на принципи сталого розвитку. *Проблеми сталого розвитку України*. Київ : БМТ, 2001. С. 120–132.
8. Мельник Л.Г. Основи стійкого розвитку: навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2005. 654 с.
9. Шубравська О. Сталий економічний розвиток: поняття і напрям дослідження. *Економіка України*. 2005. № 1. С. 36–42.
10. Смирнов Э.А. Основы теории организации : учебное пособие для вузов. Москва : Аудит, ЮНИТИ, 1998. 375 с.
11. Україна: основні тенденції взаємодії природи і суспільства у ХХ ст. (географічний аспект) / за ред. Л.Г. Руденка. Київ : Академперіодика, 2005. 320 с.
12. Павлов О.І. Ендогенні та екзогенні фактори розвитку сільських територій. *Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету*. 2010. № 2. С. 117–122.
13. Шульський М.Г. Аграрна економічна наука в дослідженнях Івана Франка: минуле і сучасне (до 160-річчя від дня народження І. Франка). *Економіка АПК*. 2016. № 11. С. 73–80.
14. Криворак А. Лексика в отображенні економічної думки. *Економіст*. 2018. № 5. С. 25–27.
15. Англо-русский словарь / под ред. В.К. Мюллера. Москва : Русский язык, 1990. 848 с.
16. Ватченко О.Б. Виникнення та аналіз поняття «сталий розвиток». *Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії. Економічні науки*. 2011. № 1. С. 64–68.
17. Балюта Е.Г. До проблеми екологічного терміну "sustainable development" та його похідних. *Вісник Запорізького державного університету*. 2002. № 3. С. 5–8.